

Otilia Hedeșan, *Lecții despre calendar*,
Ed. Universității de Vest din Timișoara, 2005, 414 p.

Cursul universitar de folclor pe care-l avem în față își propune să-i atragă pe studenții din anul întâi ai secțiilor de limbi moderne către universul civilizației tradiționale, printr-un *traseu de lectură* ce vrea să-i convingă pe tinerii poligloți, crescuți în fața televizoarelor, că-și pot asuma cu mândrie rădăcinile lor folclorice. Puterea de seducție a *Lecțiilor despre calendar* a fost verificată de autoare de-a lungul a șapte ani (1998-2005) de predare a cursului, structurat ca o alternativă atât la *tradiția reală*, cât și la *tradiția bibliografică*, varianta tipărită incluzând chiar și *informații și reflecții* ale unor studenți care au ascultat prelegerile „în direct”. Pe lângă *textul canonic de manual universitar* și înregistrarea receptării lui de către beneficiari, fiecare capitol conține și relatări de teren, comentarii, extrase recente din presă, incursiuni narative în complexitatea sistemului calendaristic popular, toate acestea reușind să contureze dimensiunea actuală a tradiției folclorice. Una dintre calitățile – deloc ușor de atins, pentru că presupune cunoaștere aprofundată și din interior a subiectului tratat – *Lecțiilor despre calendar* este conectarea permanentă la faptul viu de cultură tradițională, aflat într-un proces continuu de reconfigurare și refuncționalizare.

În segmentarea calendarului, Otilia Hedeșan respectă cronologia sezoanelor, acordând însă o atenție deosebită tradițiilor de primăvară, pe care le împarte în trei secvențe diferite: *Ciclul festiv de primăvară, Sărbătorile ciclului pascal, Sângiorzul. Structură și semnificații*. Dealtfel, atât din numărul de capitole, cât și din numărul de pagini alocat fiecărui anotimp, remarcăm simetria între iarnă și primăvară, pe de o parte (cu câte zece „lecții” fiecare) și vară și toamnă, pe de altă parte (cu câte trei „lecții”), o simetrie neconcordantă cu cea a calendarului astronomic solar, unde se creează perechile iarnă/ vară (solstițiale) și primăvară/ toamnă (echinoctiale). Autoarea nu-și motivează explicit opțiunea pentru aceste dezvoltări, dar înțelegem, din comentariile și notele de teren inserate în capitolele despre tradițiile folclorice de primăvară, că este vorba mai ales despre o adaptare a teoriei la realitatea terenului bănățean, pentru care Sântoaderul este, de exemplu, mai important decât Călușul.

Concret, o *lecție despre calendar* se desfășoară după o strategie narativ-retorică, fără a abdi-

ca însă nici o clipă de la rigoarea științifică necesară unei prelegeri academice. Tradiția este întotdeauna descrisă, caracterizată succint și „adusă la zi”, după care, printr-o generalizare, se revine la contextul teoretic, propunându-se deschideri noi, apoi problema este localizată și se ajunge la concluzii aplicabile la întregul fenomen focalizat. Dealtfel, pendularea aceasta între ansamblu și detaliu este proprie Otiliei Hedeșan, un etnolog caracterizat de spirit critic, gândire asociativă, respect și pasiune pentru obiectul de studiu. Desigur, articularea discursului în ritmul alternanței dintre abstract și concret este familiară stilului pedagogic, dar în scrierile Otiliei Hedeșan, comentariile nu glosează cumiți pe marginea teoriei, ci o problematizează, așezând-o, la limită, sub semnul întrebării, astfel încât studentul este învățat în primul rând exact ce-și dorește autoarea: *să nu te lași manipulat când auzi despre tradiție, să reflectezi la tot ce ți se spune, să verifici, mereu, la bibliotecă sau la cei care își amintesc mai bine ca tine ce a fost...* (p.9).

În același timp, *Lecțiile despre calendar* aduc în discuție probleme actuale ale culturii populare: funcționalitatea scripturalului în tradiția orală (de exemplu *cititul în fășanc* de la Gârliște, p.168), interferența rural/ urban (bătrânele din Chergheș care culeg popilnic de Sântoader ca să trimită cu autobuzul și nepoatelor de la oraș, p.163; textele lui Caragiale folosite, *cum grano salis*, ca sursă etnologică, p.264) și rolul media în dinamica tradiției populare (amplificarea semnificației zilei Sfântului Andrei pornind de la o campanie televizată, pp.375-378).

O altă observație evidentă la lectura cursului semnat de Otilia Hedeșan este aceea că ne aflăm în fața unui studiu autentic etnologic, în care elementele sunt permanent în legătură datorită încadrării în contextele lor culturale. Combinând o mare libertate de mișcare în spațiul teoriei cu siguranța cunoașterii terenului și farmecul spunerii, autoarea ne delectează cu un enciclopedism etnologic colocvial.

În altă ordine de idei (*în altă ordine de idei* pare o sintagmă caracteristică pentru stilul Otiliei Hedeșan), incursiunea „pe viu” în universul tradițiilor calendaristice depășește adesea nivelele didactic și retoric, incizând linii de ordine pertinente în materia diversă și bulversantă: autoarea identifică *scenarii tipice* în riturile Lăsatului de Sec (dezvoltări pornind de la *ceremoniile vieții omului* sau de la *reprezentări zoomorfe fundamentale ale mitologiei locale*, p.167), ierarhizează argumentat ipoteze genetice (măștile zoomorfe sunt mai vechi decât cele antropomorfe, p.177), suprapune evenimente tradiționale și evenimente social-politice, ajungând la concluzia că ultimele sunt judecate de comunitățile de tip folcloric după măsura celor dintâi (suprapunerea mineriadei din 1999 pentru ritul de *fășanc* – fârșang, p.182 și urm.), analizează situații de teren relevante pentru compararea riturilor sau propune incursiuni în mitologie, așezând tradiția românească în perspectivă universală. Este memorabilă, în acest sens, lectura cântecului epic *Toma Alimoș* pornind de la comentariul semnificației rituale a drobului din măruntaie de miel de pe masa de Paști (să reținem că și pe masa de Crăciun avem „mațele umplute”, echivalente cu drobul). Sugerând că sfâșierea reciprocă a intestinelor celor două personaje umane din cântecul epic poate fi interpretată ca un reflex folcloric al mitului jertfei cu finalitate cosmogonică, Otilia Hedeșan străbate pe verticală imaginarul tradițional, ajungând la o paradigmă puternică a logicii simbolice (pp.241-243), în care *Toma Alimoș* reformulează un *mare mit vegetational*. Demonstrația este seducătoare și prin grija

autoarei de a se feri de speculații, sugerând doar soluții surprinzătoare, parcă tocmai pentru a trezi interesul studenților pentru cercetări de domeniul antropologiei corpului și etnologiei alimentației.

Fiecare grup de obiceiuri calendaristice este fixat prin teme ample, unele clasice, altele neconvenționale, întregind impresia de percepție proaspătă a fenomenului tradițional, cum este, de exemplu, tema 7 de la p.204: *În primăvara lui 1997, la Moldova Nouă, carnavalul a cuprins și o „paradă a carelor alegorice”. Pe acestea puteau fi recunoscute, alături de personaje și scenele tradiționale ale fășancului (mirii bătrâni, falsul mort), scene din serialul TV Spitalul de urgență, o scenă virtuală din procesul imaginar al celui mai mare „embargo-ist” etc. (v. caseta video realizată de Ramona Goanță, în vederea alcătuirii lucrării de licență Carnavaluri la zăpostit în Banatul sudic). Comentați aceste transformări suferite de manifestarea tradițională.*

Nu în ultimul rând, autoarea *Lecțiilor despre calendar* este preocupată de valoarea de brand a faptului de folclor (*Gloria călușului și a călușarilor este comparabilă – dacă am în vedere sfera tradițiilor românești – doar cu interesul intelectualilor autohtoni pentru Miorița, respectiv al cercetătorilor străini pentru complexul tradițional al vampirismului.*, p.316) și de internalizarea/ internaționalizarea tradițiilor legate de calendar (bradul de Crăciun, figura sfântului Nicolae, Halloween vs. Sf. Andrei și Sf. Valentine vs. Dragobete).

Cursul se încheie cu o serie de observații utile asupra subiectului: cele mai multe obiceiuri calendaristice au caracter de palimpsest (explicat prin sincretismul cultural); perspectiva științifică asupra obiceiurilor se modifică *în funcție de ideologiile dominante ale epocilor sau în funcție de direcțiile și curentele culturale*; există sărbători supralocale și sărbători care implică restrictiv un anumit grup; obiceiurile cu circuit exclusiv (relaționate cu o ocupație tradițională) *se pot disipa și dispărea* atunci când grupul beneficiar traversează o criză; *con-juncturi culturale, dar mai ales ideologice sau politice au propulsat, uneori, sărbători mod-este și destul de puțin importante pentru mediile tradiționale în poziții extrem de favorizante într-o ierarhie imaginară a tradițiilor*; se impun sărbători noi și se cuvine a ține seama de *influența persuasivă a mass media* (pp.392-394).

Valoarea de concluzie a afirmațiilor de mai sus este incontestabilă pentru orice etnolog interesat de ipostazele contemporane ale tradiției populare. Otilia Hedeșan nu le consideră însă decât rezultate parțiale, intitulându-le *În loc de concluzii* nu din falsă modestie, ci pentru a păstra caracterul deschis al cursului și al propriului discurs etnologic. Ca și în celelalte cărți ale ei (cu deosebire *Folclorul. Ce facem cu el?*, Ed. Universității de Vest, Timișoara, 2001), autoarea invită printre rânduri cititorul să aștepte continuarea, lăsând impresia că mai avea multe de spus, dar s-a oprit din povestit ca să nu ne văduvească de misterul așteptării...

Ioana-Ruxandra Frunteală